

Tánczos Vilmos

Date noi privind cariera lui Petrás Incze János (1813–1886)
(24 iulie 1813.- 6 septembrie,)

Petrás Incze János pe la mijlocul secolului XIX a pus bazele unei concepții adevărate, științifice despre maghiarimea din Moldova, totodată în persoana lui îl onorăm pe unul dintre primii culegători autentici ai culturii maghiare populare. În munca de pe teren se baza pe o participare personală directă și s-a străduit să prezinte în mod sistematic cunoștințele populare ale unui sat moldovean, Cleja.

Cu ocazia aniversării celui de-al 200-lea an al nașterii sale, evenimentele anului jubiliar 2013 ce s-au succedat unul după altul¹ au scos la iveală și pentru publicul mai larg faptul că biografia lui Petrás Incze János dispune și de unele perioade, despre care avem cunoștințe sumare, sau nu le avem deloc. În decursul anului jubiliar bicentenar mulți au pus problema că nu cunoaștem nici acum data precisă a nașterii preotului ceangău minorit savant, abia dacă dispunem de unele date privind anii săi de studii din Transilvania și din Ungaria, nu sunt clarificate deloc circumstanțele, nici data precisă a reîntoarcerii sale în Moldova, nu știm care sunt motivele întreruperii subite ale legăturilor intensive și rodnice de până atunci ale preotului savant cu președintele Academiei Științifice Maghiare, Döbrentei Gábor, rămân într-o umbră aproape totală unele perioade ale activității sale de preot din Cleja între 1841–1886, sunt multe neclarități în privința decesului tragic și altele. Pentru înlăturarea negurei ce acoperă în parte cariera preotului savant, cercetătorul etnograf, Barna Gábor a studiat registrele matricole ale seminarului teologic din Eger și însemnările din registrele casei minoriților de aici din anii 1820 și 1830, bibliotecarul Gál Tibor a parcurs arhiva Institutului de Științe Confesionale din Eger, registrele bibliotecii institutului, eu însumi m-am preocupat cu studiul materialului din arhiva minoriților din Canta (azi o parte a orașului Târgu Secuiesc), păstrat la Târgu Mureș, materialul religios referitor la Cleja și Fărăoani din Arhiva Județului Bacău, la fel și materialul arhivei plebaniei din Cleja din perioada istorică ce ne preocupă. Rezultatele noastre preliminare le-am prezentat la Conferința-Petrás din Eger (21 sept. 2013), respectiv, în ediția tematică a revistei *Csángó Tükör* (nr. 12 din 2013), cea care a mai publicat – în extras – textul a mai multor prelegeri prezentate la conferința jubiliară.²

Bucur Iulian, muzeologul Muzeului din Bacău, de origine ceangău, a prezentat arborele genealogic al lui Petrás Incze János, completând cu unele date cunoștințele referitoare la dinastia

¹ Inaugurarea anului jubiliar 2013 a avut loc la 18 ianuarie 2013 la Budapesta, în organizarea Uniunii Maghiarii Moldoveni pentru Maghiarii Moldoveni, activitățile de comemorare a lui Petrás Incze János mai apoi au continuat și la Balul Ceangăilor (8 febr. 2013). La 21 sept. a fost organizată **o conferință-Petrás** și la Eger (la fața locului unde a studiat pe vremuri Petrás Incze János) de către Uniunea Culturală a Ceangăilor Maghiari Lakatos Demeter, Institutul de Științe Confesionale din Eger și Corporația Meșterilor de Cartier din Eger, inaugurând cu această ocazie și **o expoziție de documente - Petrás**. În perioada 19–23 octombrie în organizarea Uniunii Culturale a Ceangăilor Maghiari Lakatos Demeter a avut loc **conferința mobilă** cu prezentare de expuneri, parcurgând locurile vieții lui Petrás, petrecute în Moldova (Pustiana, Cleja, Fărăoani). Revistele **Székelyföld din Miercurea Ciuc** (nr. 8 din august 2013, seria XVII.) și **Csángó Tükör din Budapesta** (nr. 32 din dec. 2013, seria X.) au onorat memoria preotului savant cu numere comemorative, iar **Iancu Laura** a prelucrat în dramă viața lui (**Petrás Incze János**, Budapest, Magyar Napló Kiadó, 2013).

² Barna 2013, Gál 2013 și Tánczos 2013.

de cantori Petrás din Fărăoani într-un studiu amplu, publicat în anuarul muzeologic *Carpica*, având ca temă monografia bisericii de lemn din Valea Mare.³

Strămoșul „moldovean” al familiei Petrás, Petrás Mihály, cel amintit cu denumirea maghiară de „Szép Atyám” (Străbunic) de către Petrás Incze János în Feleletek (Răspunsuri) adresat lui Döbrentei Gábor în 1841⁴, a emigrat în Moldova în 1671 din județul Baranya (Ungaria), își cumpără o moșie în jurul Adjudului, de unde familia se mută la Fărăoani.⁵ Petrás Mihály la sfârșitul sec. al XVII-lea scrie un jurnal în limba maghiară despre istoria ceangăilor, manuscrisul cu un secol mai în urmă se afla încă în arhiva plebaniei din Fărăoani, datele sale fiind preluate de către preotul din Delnița, Zöld Péter, refugiat în Moldova, în raportul său adresat episcopului Batthyány Ignác în 1781.⁶ Cu ocazia vizitei lui Domokos Pál Péter din 1928 manuscrisul încă trebuia să fi existat acolo, însă acesta, după cum a mărturisit, n-a încercat să-l caute, ca să nu-i atragă atenția preotului cu atitudini antimaghiare asupra manuscrisului valoros.⁷ Presupunem că tot Petrás Mihály este autorul cărții de rugăciuni scrise într-o caligrafie frumoasă de 744+23 de pagini intitulată *Forrófalvi imádságoskönyv* (Carte de rugăciuni din Fărăoani), descoperită la Galbeni de Domokos Pál Péter, cu ocazia celui de-al doilea drum în Moldova în 1931, din care publică câteva pasaje în cartea sa intitulată *A moldvai magyarság*, imnuri religioase în versuri, care – după părerea sa – au fost traduse din limba latină.⁸ Cartea conține rugăciuni pentru fiecare zi a anului. Însemnarea din pagina a zecea: „deoarece a devenit Om și a venit pe asta Lume acum o mie și șapte sute de ani...” ne întărește suspiciunea că autorul uneia dintre cele mai importante vestigii lingvistice ale maghiarimii din Moldova trebuia să fi fost într-adevăr „bărbatul savant” Petrás Mihály.⁹

Amintirea bunicului lui Petrás Incze János, cantor și el, tot cu numele de Petrás Mihály (1732–1793) este comemorată de o cruce de lemn aflată în biserica de lemn construită în comun în secolul XVI de satele Fărăoani și Valea Mare. Ea poartă următoarea inscripție (**Ilustrația nr. 1**):

IHS
Michael Petras Kantor
For
oBit
In
Xto
Ano
Die 9
men

Traducerea inscripției parțial ilizibile, conținând și hiaturi, este următoarea: „IHS Michael Petras cantorul din Fărăoani s-a reîntors la Hristos în anul... luna... ziua a 9-a”¹⁰ (**Ilustrația nr. 2**) Petrás

³ Bucur 2011

⁴ Vezi: Domokos 1979. 1345., Feleletek, 29.

⁵ Domokos 1979. 1297. și 1344–1345.

⁶ Printre sursele acestui raport scris la Delnița la 11 ianuarie 1781 Zöld Péter enumeră și acest manuscris vechi din Fărăoani, pe care l-a găsit în arhiva bisericii de acolo în timpul peregrinării sale în Moldova. Vezi textul integral al raportului la Domokos 2001. 86–93. Referire la manuscrisul lui Petrás Mihály în o. c., p. 93.

⁷ Domokos 2001. 185.

⁸ Domokos 2001. 186–189.

⁹ Domokos 2001. 189.

¹⁰ Inscripția este publicată împreună cu traducerea ei în limba română de către Bucur 2011. 129.

Începe astfel își aduce aminte de bunicul lui în Răspunsuri: „Părintele meu povestește prin grai viu că și bunicul a exersat înaintea lui această profesie bisericească timp de mai mulți ani de zile.”¹¹ Și Petrás Ferenc (1775–1843) (tatăl lui Petrás Incze) a îndeplinit profesia de cantor la Fărăoani, cel care vorbea în afară de limba maternă maghiară limbile română, latină și italiană.¹² Pe pagina de legătură a cărții sale de rugăciuni legată în piele, uzată (Cartea de rugăciuni a lui Pázmány Péter, editată în 1631) după moartea sa fiul a notat că tatăl și-a început cantoria în 1793 și a exersat-o până la moartea intervenită la 5 mai 1843: „*Nunc vero francisci Pétrás cantoris hujusmodi Forrófalvensis Anno 1793 post mortem ejus quae contigit 5 Maii 1843 obtinuit filio suo Innocentio Petrás Minoritae Conventuali e Provincia Hungariae nunc Missionarius in Moldavia.*”¹³ Cartea de rugăciuni, care conținea însemnările posesorilor începând din secolul XVIII, ajunge în posesia lui Domokos Pál Péter, însă în timpul celui de-al doilea război mondial i s-a pierdut urma.¹⁴ Petrás Incze János a făcut cu propria mână crucea de lemn a tatălui său. Acest vestigiu de seamă se găsește și azi în biserica de lemn monument din secolul al XVI-lea, despre care am vorbit mai înainte. Traducerea inscripției din limba maghiară este următoarea (Ilustrația nr. 3.):

Aici în
Nume
le cel Sf
al Domnului
se odihnește
Petrás Ferencz
Până când la sunetul
trâmbiței în ziua
cea mare se va trezi
A murit
în al
68-lea
An al
Vieții
în al
50
de dăscălie
la 5 Mai
1843
Îl plâng
soția
copiii
rudele
binevoitorii¹⁵

¹¹ Vezi : Domokos 1979. 1345., Feleletek, 29.

¹² Același loc, 1344.

¹³ Domokos 2001. 516., nota nr. 23.

¹⁴ Același loc

¹⁵ Descrierea crucii, notarea inscripției vezi la Csoma 1993. 233–235., respectiv, împreună cu fotografia părții de sus a crucii, vezi: Csoma 2004. 18–19. Este publicat la fel și de Bucur 2011. 130.

Aruncă o lumină clarificatoare asupra unor aspecte ale drumului vieții lui Petrás Incze János, necunoscute până acum, **biografia-Petrás**, descoperită de mine în Arhiva Județeană din Județul Mureș, în registrul matricol conținând înregistrările deceselor din perioada 1881–1911 ale regiunii ordinului minorit din Ungaria, purtând numele Sfintei Elisabeta (*Liber Defunctorum Patrum et Fratrum Ordinis Minorum ab anno 1881*)¹⁶ (Ilustrația nr. 4.) Petrás Incze János, fiind membru al regiunii ordinului minorit maghiar și – chiar dacă a servit în Moldova – era afiliat conventului de la Canta,¹⁷ astfel, după deces a apărut și necrologul lui printre ceilalți membrii de ordin trecuți în neființă în *Liber Defunctorum*. Acest necrolog scurt de o pagină și jumătate (în cele ce urmează: Necrologul) era scris cu o jumătate de an după decesul părintelui savant din Cleja, la 4 martie 1887, în casa minoriților din Arad. (Ilustrațiile nr. 5 și 6.) Autorul necrologului și cel care l-a scris era arhimandritul Jánosy Damján, cel care l-a trimis în mănăstirea de la Canta, poate și altundeva (din forma sa de scrisoare deducem acest lucru). Este de bun augur publicarea în întregime în original și în traducere a acestei biografii scurte de o pagină și jumătate.¹⁸

N[ume]rus 224/ 1887

L[audetur] J[esus] C[hristus].

Ab officio Ministeriali Ord[inis] Min[orum] Convent[ua]lium

Adm[odum] Reverende P[ater] Custos!

Confrater in Domino Aestimatisime!

Pax vivis, requiem defunctis!

Dilectus in D[omi]no c[on]frater noster A[dmodum] R[everendus] P[ater] M[agister]

Innocentius Petrás Moldavia ex pago Forrófalva a[nno] 1813° 24 Julii oriundus afflante Spiritus S[anctus] gratia a[nno] 1829° 12ª Novembris Seraphicae societati nostrae nomen dedit. Cantae indutus expleto ibi pro more noviciatus anno Nyirbátorini pro studiis philosophicis adscriptus est. Anno 1831 theologiam Szegedini annis duobus in studio domestico inde Agriam dispositus in Lycaeo Archi-episcopali etiam duobus annis frequentavit. Theologicis studiis decenter terminatis a 1835° die 17 Martii solemniter vota emisit. Anno 1836° 17 Septembris ibidem in presbyterum ordinatus, prece verbi divini factus est et procurator Agriae; anno 1838 professor gymnasii Cantae, tum cooperatore.

Anno vero 1839 Missionarius in Moldavia qua zelosus animarum curator in Klézse multas animas lucratus est Ecclesiae nostrae solae salvificae (?); et quidem usque ad finem anni 1885 universim convertit 256 animas. Et quidem baptisavit judaeum unum, e schismate convertit 26, unitarios 3, e secta Calvinii et Lutheri 226. In regimine animarum dexterum et sacerdotali spiritum plenum curionem Episcopus Jasiensis pro vicario episcopali enunciavit. Seraphica autem nostra respublica quae illum aluit et educavit, cuius autem denatus in sorte sua secunda oblitus est, qua bona mater Cathalogo Provinciae Patrum adscripsit.

Sic ad cacumen honorum erectus Almae Provinciae nostrae Pater, Adm[odum]

R[everendissimus] Mag[ister] Innocentius in opibus mundanis in diem ditior evasus elemosynam petentibus miseris vix praebuit juvamen. Ex hac incidenti forsitan latrones diversis temporibus

¹⁶ Arhiva Județeană din Județul Mureș. 100. fond., nr. 463., vol. 48.

¹⁷ Domokos 1979. 1298.

¹⁸ Prin această cale îi mulțumim domnului profesor de istorie a artelor din Cluj, Kovács András și domnului arhiepiscop din Alba Iulia, Jakubinyi György că la solicitarea noastră au copiat și au tradus biografia, textul prezentând pe alocuri greutate de lizibilitate și conținând expresii latine eclesiastice stufoase și abrevieri, la fel și cele două adnotări din jurnalul casei de ordin din Canta, ce va urma.

illum spoliarunt. Anno 1886 noctu mensis aprilis in diem 30 vergente, latrones clam per fenestram intrantes spoliatum verberibus crudelissime affectum semi vivum reliquerunt. Adhibita ope medica, spiritum vitae reassumens, vires vitales amplius reassumere non potuit, quare praevie viatico confortatus die 18 mensis septembris expiravit, anno aetatis suae 73, religiosae professionis et ad V[enerabilem] Conventum Cantaensem affiliationis 51°, sacerdotii vero 50° omnibus completis.

Corpus eius exanime (?) die 21 septembris parentantibus et prius pro refrigerio animae praesente cadavere sacrum solemne de requiem Confratribus Missionariis districtus Bákó, in communis Coemetrii Capella illatum requiescit.

„Consumptus aetate mortuus est, et appositus est populo suo senex et plena dierum” Gen. 35 Vers. 29.

Dum vivis pacem, defunctis requiem adprecarem, huius denati Confratris nostri animam consuetis suffragiis commendando, necrologii vero huius per Custodiam suam publicationem et inprotocollationem ordinando maximo cum aestimii cultu persisto.

A[dm]odum] R[everendae] Patris Vestrae

Aradini, die 4 martii 1887

Addictissimus in Christo

Frater Damianus Jánosy

O[r]dinis] M[inorum] C[onventualium] Minister provincialis

et Comissarius Generalis

Nr.: 224/ 1887

Să fie slăvit Iisus Christos!

De la Oficiul Arhimandriei Ordinii Conventuale al Fraților Mioriți

Preareverendissime Pater Custos!

Preastimate Fratele meu întru Domnul!

Pace pentru cei vii, odihnă pentru cei decedați!

Fratele nostru întru Domnul, Preareverendissimus Pater Magister Petrás Incze János, născut în satul Fărăoani din Moldova la 24 iulie 1813 și cel care, inspirat de grația Sfântului Duh, la 12 noiembrie 1829 a dăruit numele său societății noastre serafice, iar – fiind călugărit la Canta – și-a îndeplinit după datini tot aici anul de noviciat, după care a fost înscris la Nyirbátor pentru studii filosofice. În 1831 [a depus] doi ani de studii teologice în casa conventului din Szeged, de unde – fiind ordonat la Eger – a audiat tot doi ani în Lyceul Arhiepiscopal. După terminarea cu onestitate a studiilor teologice, la 17 martie 1835 și-a depus jurământul solemn. La 17 septembrie 1836 tot aici a fost hirotonisit, devenind astfel propovăduitor al cuvântului Domnului ¹⁹ și procurator la Eger.²⁰ Din 1838 a devenit profesor al gimnaziului de la Canta și capelan.

În 1839 este misionar în Moldova, unde, în calitate de protector înflăcărat al sufletelor, la Cleja pre mulți i-a atras de partea singurei biserici mântuitoare, astfel, până la finele anului 1885 a convertit în total 256 de suflete. A botezat pe un evreu, dintre schismatici a convertit 26, 3 unitarieni, iar din secta lui Calvin și Luther 226 de persoane. Oratorul iscusit în călăuzirea sufletelor și împlinit cu spirit preoțesc va fi numit ca locțiitor al episcopului din Iași. Republica noastră serafică, cea care l-a hrănit și l-a educat și din partea căreia a fost înzestrat de o soartă prielnică după trecerea în neființă, ca mamă bună l-a trecut în Catalogul Paterilor Provinciei.

¹⁹ sau: „propovăduitor de credință”, „orator de credință”, folosind termenul de limba maghiară al vremii: „hitküldér” (sol de credință)

²⁰ locțiitorul arhimandritului, dar și intendent.

Astfel, ajuns la culmea onoarei ca pater al Provinciei materne Reverendissimus Magister Incze, devenind tot mai îmbelșugat în bunurile lumești, abia a putut face față cererilor oropsiților, care l-au asaltat zi de zi. Poate din această cauză a fost jefuit periodic de către răufăcători. În anul 1886, spre zorii zilei de 30 aprilie²¹ bandiții intrați pe furiș prin fereastră, după ce l-au bătut crunt, l-au abandonat în stare muribundă. După ajutorul medicului și-a recăpătat suflul vieții, însă nu i-a mai revenit din plin forța de trai, iar după ce i s-a administrat maslul,²² în ziua de 18 septembrie, având vârsta de 73 ani, și-a dat duhul în cel de-al 51-lea an al depunerii jurământului de călugăr și al atașării dânsului la preacuvioasă casă de ordin din Canta²³ și după cel de-al 50-lea an al preoției sale împlinite.

Rudele sale îndoliate și confrății misionari din districtul Bacău²⁴ în ziua de 21 septembrie, după o slujbă solemnă²⁵ celebrată pentru odihna veșnică a sufletului, au depus corpul rămas fără duh în capela cimitirului comun, acolo se odihnește.

„și-a dat duhul și a murit și a fost adăugat la poporul său.” (Geneza, 35: 29)²⁶

Pe când solicit pace pentru cei vii și liniște celor decedați, propunând includerea sufletului tovarășului nostru de ordin dispărut în rugăciunile pentru morți²⁷ vă implor cu insistență și cu cea mai mare reverență a înaltei considerații de a lua măsuri pentru publicarea acestui necrolog în revista Őrség și cuprinderea lui în proces verbal.

Pentru Paterul nostru Preareverendissimus

Arad, la ziua de 4 martie 1887

Al vostru devotat în Hristos

Fr. Jánosy Damján

Arhimandritul Ordinului Conventual al Fraților Minorți

și delegat general

Necrologul publicat în *Liber Defunctorum* conține deci data precisă a nașterii lui Petrás Incze János și anume: **24 iulie 1813**. Cu toate că nu dispunem de alte surse cu care să putem confirma veridicitatea acestei date²⁸, nu avem motive să ne exprimăm rezervele noastre privind exactitatea lor, deoarece paterul – în timpul vieții – trebuia să fi cunoscut datele sale biografice aflate în posesia ordinului minorit din Ungaria, din care făcea parte.

Din Necrolog mai aflăm că Petrás a îmbrăcat straietele ordinului la data de 12 noiembrie 1829 în mănăstirea minoriților din Canta de lângă Târgu Secuiesc, când, în vârsta de 16 ani a început de fapt noviciatul, pe care și l-a depus în perioada 1829–1830. În luarea acestei hotărâri de a se

²¹ deci: spre zorii zilei de 30 a lunii aprilie

²² viaticum: servirea sacramentelor pentru muribunzi, deci cu cele necesare pentru drum

²³ Din care reiese că Petrás, cel care și-a depus jurământul solemn la Eger cu 51 de ani mai înainte, la 17 martie 1835, chiar și în momentul intrării în ordinul aparținea deja casei de ordin de la Canta.

²⁴ În textul latin: „Confratribus Missionariis districtus Bákó”. „Confrății misionari din districtul Bacău”, cei care au cântat recviemul cu ocazia înmormântării lui Petrás, aparțineau și ei – probabil – ordinului minorit.

²⁵ În textul latin: recviem

²⁶ Pasajul biblic despre moartea lui Isaac a fost trecut în Necrolog pe baza textului vechi din Vulgata.

²⁷ pentru cei decedați

²⁸ La plebania din Fărăoani nu se mai află registre matricole mai vechi. În Arhiva Județeană din Bacău se găsesc doar registrele matricole (*Liber Status Animarum*) anterioare nașterii lui Petrás Incze János, și anume din 1781, 1793 și – respectiv – din 1800–1801, cele care au fost și publicate și în forma tipărită. (Coșa 2009. 258–340.) Datele acestor registre matricole au fost folosite și de către cercetătorul băcăoan, Bucur Iulian, cu ocazia elaborării datelor biografice ale dinastiei de cantor din Fărăoani „Petrás” (Bucur 2011. 126–129.)

înscris în gimnaziul minoriților de la Cantă era influențat – bunăoară – de tatăl său, Petrás Ferenc, cantorul fărăoan, cel care și-a făcut tot acolo studiile.²⁹

Probabil că acest eveniment de îmbrăcare a straielor ordinii era precedat de o perioadă de inițiere. Presupunem că copilul Petrás a sosit aici, la Cantă chiar înainte de noviciat și – ca membru al „societății serafice” (seraficum) – și-a petrecut aici, în acest cadru, o parte a copilăriei. După noviciat timp de încă un an (în perioada 1830–1831) audiază studii filozofice în mănăstirea ordinului de la Nyírbátor. În perioada 1831–1833 face primii doi ani de studii teologice la Teologia minoriților de la Szeged, iar între 1833–1835 anii II și IV de teologie la Institutul de Studii Confesionale din Eger.³⁰ La data de 17 martie 1835 devine membru al ordinului minoriților, de pe urma depunerii unui jurământ solemn de călugăr la Eger. Prima evaluare de seamă a preotului seminarist minorit a fost examenul luat cu un rezultat brio în 27 aprilie 1835 la profesorul Kováts Mátyás din disciplina de teologia pastorală și morală, numele său fiind trecut în catalogul de examen printre cei eminenti,³¹ urmând ca – după un an de la intrarea în ordin – în 17 septembrie 1836 va fi hirotonisit tot la Eger,³² celebrând prima sa mesă la 9 octombrie 1836 în biserica minoriților din Eger. În istoricul ordinii s-a păstrat și o prezentare succintă a acestei prime liturghii, din care reiese că evenimentul era ca și o nuntă (altarul fiind împodobit cu flori și lumânări, după eveniment cu masă festivă și orații, etc.)³³ Cu actul festiv al hirotonisirii s-au încheiat anii săi de studii, care s-au derulat în întregime în ambianța minoriților maghiari (Cantă, Nyírbátor, Szeged și Eger) și cu sprijinul minoriților: „Întreaga mea educațiune o mulțumesc cu evlavie Ordinului Minorit Maghiar, purtând numele Sfintei Elisabeta” – își aduce aminte mai în urmă.³⁴

În perioada ce a urmat după absolvirea teologiei și după hirotonisire – bineînțeles – va primi diferite sarcini din partea ordinului său. În istoria casei din Eger la data de 24 noiembrie 1836 apare nota următoare: „*R. P. Innocentius Petrás Procurator Jász Ladányiensis ad suam stationem perrexit.*” În limba română: „Reverendissimus *P. Innocentius Petrás* împluternicitul de la Jászladány își ocupă postul.”³⁵ Barna Gábor, analizând această dată investigată de el, este de părere că conținutul probabil al expresiei latine „procurator” ar fi: 'pater împluternicit cu deplasările de chetă, de cerșit'.³⁶ Acest cuvânt latin apare și în Necrologul din Arad datat din 1887, însă în această sursă preotul nou hirotonisit Petrás este menționat nu ca procurator din Jászladány, ci din Eger („procurator Agriae”). În interpretarea adăugată traducerii episcopul din Alba Iulia, Jakubinyi György cuvântului „procurator” atribuie (și) următorul înțeles: 'locțiitorul arhimandritului casei de ordin, un fel de administrator'.

Din sursele de care dispunem nu am aflat cât timp a durat, începând de la finele anului 1836, activitatea de „procurator” din Eger (Jászladány?) a lui Petrás. Acești doi ani (un an și jumătate?) din viața lui rămân în penumbră. Potrivit datelor din Necrologul din 1887, în 1838 îndeplinește deja funcția de profesor al gimnaziului minorit din Cantă, dar totodată este și capelan („*professor*

²⁹ Domokos 1979. 1344., *Feleletek* 29.

³⁰ Referitor la anii petrecuți în Eger de către Petrás Incze János au efectuat cercetări arhivistice mai recente Barna Gábor și Gál Tibor. Vezi: Barna 2013. și Gál 2013.

³¹ Barna 2013. 13.; Gál 2013. 8.

³² Datele depunerii jurământului solemn de călugăr (17 martie 1835) și cea a hirotonisirii (17 septembrie 1835) în istoria casei minoriților din Eger (vezi: Barna 2013. 14.) și în Necrologul scris la Arad în 1887 sunt identice.

³³ Barna 2013. 14.

³⁴ Domokos 1979. 1345., *Feleletek* 29.

³⁵ Barna 2013. 14.

³⁶ A. l.

gymnasii Cantae, tum cooperator”). Bineînțeles că și aceste sarcini noi le primește tot din partea ordinului său. O întrebare ce se ivește este dacă această a doua staționare la Canta (de această dată de scurtă durată) o putem oare socoti ca o perioadă de pregătire conștientă pentru reîntoarcerea sa definitivă acasă la ai săi în Moldova, sau un timp de așteptare pentru numirea de preot misionar.

Data precisă a plecării în Moldova este cunoscută, deoarece în jurnalul casei ordinului de la Canta (*Liber diarii v. Conventus Cantensis*) (Ilustrația nr. 7.) la data de 26 aprilie 1839. a fost trecută nota următoare: „*Aprili 26^a. Reverendus Pater Innocentius Petras, a concionatore Cantensi in consequentiam accepta dispositionis zelosi Missionarii partes procul dubio expletuans in Moldaviam proficiscitur. Beatus vir, qui post aurum non abiit nec speravit in pecunia et thesauris – hic est, laudamus illum.*”³⁷ Deci, în limba română: „26 aprilie.

Reverendissimus Pater Petras Incze, în calitate de predicator din Canta prin urmare a fost delegat – fiind fără îndoială în îndeplinirea sarcinilor un misionar zelos - să pornească spre Moldova. Este ferice acel bărbat, care nu urmărește aurul, nu are speranță nici în bani, nici în comori. El este acela, lăudat să fie.” (Ilustrațiile nr. 8 și 9.)³⁸

Pe atunci – fără îndoială – dispunea deja de actul de numire ca preot la Pustiana, însă mai multe indici ne arată că, chiar și în perioada premergătoare plecării sale definitive din Canta, a cultivat legături strânse cu pământul natal din Moldova. Așa se pare că părintele Petras, instruit ca misionar, a primit poruncă din partea ordinului său minorit maghiar, ca din Eger să se întoarcă acasă pe pământ natal moldovean, iar activitatea sa ce a precedat această plecare (profesor gimnazial și capelan la Canta) a însemnat doar un timp prelungit de așteptare, obligatoriu, necesar în vederea preluării în mod oficial a noului său post. Prezentarea amănunțită a relațiilor între minorii maghiari și misiunea din Moldova organizată din Roma din această perioadă o găsim la Domokos Pál Péter³⁹. Luând în calcul această relație, așa se pare că Petras nu și-a putut ocupa plebania din Moldova, datorită situației tensionate cauzată de prezența misionarilor maghiari în Moldova din timpul episcopului Ioannes Carolus Magni, aflat în funcție până în toamna anului 1838, al cărui atitudine antimaghiară și despotică în toate privințele este demascată de însuși Petras Incze János într-o scrisoare amplă, adresată Academiei Științifice Maghiare (*Észrevételek a moldvai magyarok ügyében – Observații asupra cauzei maghiarilor moldoveni*)⁴⁰ După ce Ioannes Carolus Magni la 28 sept. 1838 va fi înlocuit cu vizitatorul apostolic Petrus Raphael Arduini, cel având o atitudine diametric contrară cu predecesorul său,⁴¹ cu care Petras va elabora mai târziu relații personale de prietenie, vor fi înlăturate obstacolele din fața demarării activității de “misionar al credinței” a paterului minorit. Domokos Pál Péter – fără să indice sursa – scrie următoarele: „în timpul său liber din perioada ce a decurs între hirotonisire și numirea sa în funcție, a cutreierat prin Moldova să cunoască condițiile de trai ale fraților săi, a maghiarilor ceangăi din Moldova.”⁴² Această notă pare să fie adevărată, întrucât scrierea sa Observații... Petras o datează din 10 aprilie 1838 (!) din localitatea inexistentă,

³⁷ *Liber diarii v. Conventus Cantensis. 1815–1885. Arhiva de stat a Județului Mureș* . Nr. de inventar: 463., vol. 28.

³⁸ Ultima propoziție este o parafrază din Biblie: „Fericit este bogatul care s-a aflat fără de prihană și după aur n-a umblat. Cine este acesta? Și-l vom ferici, că a făcut lucruri minunate întru poporul său.” (Cartea înțelepciunii lui Iisus, fiul lui Sirah – Ecclesiasticul)

³⁹ Domokos 1979. 1298–1300.

⁴⁰ Domokos 1979. 1312–1317.

⁴¹ Jakubinyi 2010. 77.

⁴² Domokos 1979. 1299.

simbolică „Igazvölgy” (Valea Adevărului), lucrare ce denotă o aprofundată cunoaștere locală, o orientare sigură printre realitățile moldovene.

În prima sa stație din Moldova, la parohia din Pustiana ocupată în primăvara anului 1839, parohie căreia îi aparțineau mai mult de 20 de filiale, aflate înșirate prin văile râurilor Tazlău și Trotuș, destul de departe între ele și de plebanie, a funcționat timp de doi ani. De aici în 1841 va fi mutat în parohia din Cleja. În scrisorile – în mod demn vocației sale de misionar – se declară – „un misionar al credinței”.

Un indiciu al relațiilor sale strânse și mai departe cu minorității din Canta este acela că preotul tânăr clejan la începutul lui februarie 1842 – în timp de carnaval – pe o vreme geroasă, face o vizită de o săptămână în mănăstirea-mamă din Secuime. Despre această vizită ne dă de știre tot o notă de jurnal de „diarium” din Canta, textul fiind pe alocuri greu lizibil, astfel, greu de interpretat: „*Februario. Prima dimidium hujus a mensis P. Alexander Pap (?) et non multo post. Pater Innocentius Petras Missionarii Moldavici, sincero confratrum suorum amore ac veneratione compulsus honsum(?) excurrebant exactoque deliciosos inter affutus septimanae spatio relictos isthic sui desiderio revertebantur.*”⁴³ Deci: „*Februarie. În prima parte a acestei luni P. Pap Sándor (?) și puțin mai târziu P. Petrás Incze, misionari din Moldova impulsionați de afecțiunea și stima adevărată a tovarășilor lor de ordin au călătorit și [după ce] dulce (?) petrecând într-o perioadă de o săptămână și-au lăsat acolo dorul, au plecat acasă.*” (Ilustrația nr. 10) Mănăstirea din Canta -pesemne- a avut un rol de seamă și mai departe în menținerea relației preotului savant cu Academia din Ungaria: au sosit aici scrisorile, cărțile, etc. din Budapesta, adresate lui.

În Cleja (de Sus și de Jos) și în filialele aparținătoare (Somușca, Valea Rea, Satul Nou- Gheorghe Doja -, Ciucani, Răcăciuni, Berindești, Fundu Răcăciuni, Capăta și Sascut) a servit timp de 45 de ani (între 1841–1886) Petrás Incze János, ca slujitor smerit, simplu și modest al Domnului. Soliditatea credinței sale religioase, măreția sufltească a personalității s-au evidențiat în toată splendoarea lor mai cu seamă în situația sa mizerabilă din bătrânețe. Fiind în vârsta de 73 ani, îi lipsea chiar și pâinea cea de toate zilele, era măcinat de boli, simțea zi de zi cum îl lasă puterile, mai mare necaz că tocmai atunci a fost jefuit de patru ori, răufăcătorii l-au lăsat fără haine în toiul iernii și i-au furat puținii bani puși la o parte. Din ultimele scrisori adresate Societății Sfântul Ladislau reiese că deplânge mai cu seamă lipsa amenajării interioare a bisericii de la Capăta, construită de el cu mari sacrificii. Se plânge însă și din cauza sorții sale nefaste: Un pasaj dintr-o scrisoare datată din 30 august 1885: „*Penuria aici fiind atât de mare, încât puțini oameni sunt în situație să aibă la masă mălai pentru fiecare zi, în nevoia mea personală nu știu cui să solicit îndurare, prin preajmă nu se află o astfel de instituție, la particulari în zadar bați la ușă.*”⁴⁴ Mai apoi din 13 decembrie: „*De după cea de-a patra jefuire îndurată mă aflu într-o situație tare jalnică., mi-a dăruit și boli bunul Dumnezeu. Nici n-ar trebui pomenit, ce deplorabil e să te boleşti timp de iarnă fără haine ce mi le-au luat cei răi, fără bănuți și lenjerie de pat. [...]* Scrierea mea jalnică explică situația în care mă aflu! M-am străduit, am dat zor în onoarea casei bunului Dumnezeu, pentru preamărirea numelui său cel Sfânt! Iar dacă pentru toate cele asta mi-e răsplata, să-i fie lăudat sfântul său nume în Ceruri, pe pământ și oriunde. Amin. Pe vecii vecilor !”⁴⁵

Răufăcătorii care s-au năpustit timp de noapte asupra parohiei clejane până în urmă i-au privat și viața. Cu ocazia celei de-a cincea (!) tâlhării a fost bătut așa de crunt, încât acest „misionar

⁴³ *Liber diarii...* (adatait lásd elöbb)

⁴⁴ Scrisoare către Societatea Sfântul Ladislau din 30 aug. 1885. Vezi: Domokos 1979. 1507–1508.

⁴⁵ Scrisoare către Societatea Sfântul Ladislau din 13 dec. 1885. Vezi: Domokos 1979. 1510.

bătrân al credinței”, bolnav și sleit de puteri nu a mai supraviețuit. Potrivit Necrologului acest atac banditesc a avut loc în zorii zilei de 30 aprilie 1886. După jaf a mai trăit câteva luni și – deși fiind grav bolnav – s-a străduit să-și îndeplinească sarcinile de preot. În registrul matricol al căsătoriilor de la plebania din Cleja, deschis de el în 1885 și apoi continuat de alți preoți, poate fi urmărită înrăutățirea continuă a grafiei însemnărilor. Modul de scriere frumos, caligrafic, având trăsături deosebit de hotărâte, specific scrierii lui, treptat, treptat, zi ce trece devine tot mai tremurător, neclar, parțial ilizibil, ajungând până acolo, încât „misionarul credinței” bătrân și grav bolnav greșește chiar și numerotarea. (Ilustrația nr. 11.) Ultima însemnare făcută de mâna lui este datată din 26 iulie 1886. (Ilustrația nr. 12.), iar, începând cu 31 aug. al aceluiași an, însemnările în registrul matricol sunt trecute de preotul italian din satul vecin, Fărăoani, Domenicus Miglioratti, cel care – probabil – a și oficiat ceremoniile de cununie.

Potrivit opiniei lui Domokos Pál Péter Petrás Incze János a decedat în 6 sept. 1886. Cel puțin, această dată a fost gravată pe fosta cruce de lemn, aflată în mica capelă a cimitirului din Cleja, a cărei text a fost notat în 1929 de către Domokos Pál Péter: „*Aici zace Reverendissimus Pater Petrás János preot al eparhiei clejane. Stins din lume de mâna tâlharilor în al 75-lea an al vieții, al 50-lea an al preoției, în ziua a 6-a a lunii septembrie, Anno 1886.*”⁴⁶ Epitaful, fără îndoială, greșește în privința vârstei preotului decedat, deoarece Petrás a murit având 73 și nu 75 de ani, eroare, de care și Domokos își dă seama, corigând-o.⁴⁷ Ne dă de gândit însă, că Necrologul „Petrás” din Arad, datat în 4 martie 1887, cel care ne înștiințează și despre circumstanțele ultimului – și de data asta fatidicul – atac banditesc, indică 18 septembrie 1886 (!) drept data decesului și 21 septembrie ca data înmormântării. E verosimil însă că în această privință este corect data indicată în epitaf, iar nota biografică a minoriților maghiari, elaborată cu vreo șase luni mai târziu, dintr-un motiv oarecare, comite greșală. Corectitudinea datei indicate de epitaf (6 sept.) o întărește și nota în limba latină, făcută de preotul fărăoan Domenicus Miglioratti, cel amintit mai înainte, care în registrul matricol, despre care am mai vorbit, la 14 septembrie (deci concomitent cu evenimentele relatate) a menționat în limba latină cum că plebania clejană din cauza morții preotului a devenit vacantă („*viduatae ab mortem pastoris*”) și în consecință, în calitate de preot al plebaniei vecine, el a celebrat ceremonia de cununie în cauză, trecută în registrul matricol. (Ilustrația nr. 13). Este logic, dacă în data de 14 sept. 1886 Petrás Incze János era deja decedat, nu putea să plece dintre cei vii la 18 sept. Astfel suntem tentați să admitem ziua de **6 septembrie**, indicată în epitaf, ca data corectă a decesului preotului clejan.

Bolnavul pe moarte Petrás Incze János a fost spovedit de cel mai bun prieten al său, de paterul Petrus Neumann, preot minorit din Valea Seacă, cel care, la vestea atentatului a ajuns într-o fugă la Cleja, sat aflat nu departe. După mai multe decenii, în 1929 preotul Neumann a relatat despre evenimentul tragic și lui Domokos Pál Péter, cel care în cartea A moldvai magyarság astfel a rememorat cele auzite mai demult: „Patul, odaia lui Petrás era împrăscată de sânge, capul lui încă sângera într-o rană enormă. Umbla palid în sus și în jos în odaie. Nu a divulgat numele făptașilor, deși i-a recunoscut după voce. Și-a purtat rana timp de două luni⁴⁸, iar după aceea s-a stins în liniște. Asasinii lui au crezut că posedă mulți bani. S-au înșelat.”⁴⁹ Mărinimia bătrânului „misionar al credinței” minorit o dovedește faptul că nu a divulgat numele asasinilor recunoscuți

⁴⁶ Domokos 2001. 106.

⁴⁷ A. I. 516. , nota nr. 26.

⁴⁸ Petrás a mai trăit patru luni după atentatul din 30 aprilie. Eroarea provine din faptul că Domokos Pál Péter nu cunoștea data atacului banditesc.

⁴⁹ Domokos 2001. 105–106.

nici cu ocazia sfintei spovedanii făcute pe patul de moarte, exersând prin aceasta pe o scară eroică virtutea creștinească a iertării.

Corpul neînsuflăit al lui Petrás Incze János a fost așezat pentru veșnica odihnă în capela cimitirului clejan, reconstruit de atunci de câteva ori, în prezența misionarilor minoriți moldoveni (Ilustrația nr. 14). Despre acest fapt ne atrage atenția o inscripție înramată bilingvă (română–maghiară) cu portret, expusă în 2011 pe peretele dinspre ușa de intrare a capelei, conținând și textul epitafului fostei cruci de lemn (Ilustrația nr. 15). În cimitirul bisericii din Cleja, purtând hramul Sfântului Francisc, la data de 25 mai 2012 a fost dezvăluită și sfințită statuia în lemn a lui Petrás Incze János, în cadrul unei slujbe în limba maghiară.⁵⁰(Ilustrația nr. 16).

Bibliografie de referință:

BARNA Gábor

2013 Petrás Incze János egri éveiről. *Csángó Tükör* X. 32. 13–15.

BUCUR Iulian

2011 Ecce lignum sau despre biserica de lemn din Făraoani. *Carpica* XL. Bacău, 115–138.

COȘA, Anton

2009 *Monografia Comunei Făraoani*. Onești, Editura Magic Print

CSOMA Gergely

1993 Petrás-émlék Nagypatakon. *Néprajzi Látóhatár* II. 1–2. 233–235.

2004 *Elveszett szavak. A moldvai magyarság írott nyelvemlékei. – Banished Words. Remnants of the Hungarian Moldavians' written Language*. Budapest, Etnofon Kiadó

DOMOKOS Pál Péter

1979 Petrás Incze János élete és műve. In „...édes Hazámnak akartam szolgálni”. Budapest, Szent István Társulat, 1297–1514.

2001 *A moldvai magyarság*. Budapest, Fekete Sas Kiadó, 6. kiad. (1. kiad. 1931).

GÁL Tibor

2013 Az egri papnevelés a 19. század első felében. *Csángó Tükör* X. 32. 7–9.

JAKUBINYI György

2010 *Romániai katolikus, erdélyi protestáns és izraelita vallási archontológia*. Kolozsvár, Verbum

TÁNCZOS Vilmos

2013 Petrás Incze János (1813–1886) élete és életműve. *Csángó Tükör* X. 32. 4–6.

Textul ilustrațiilor:

Ilustrația nr. 1.: Biserica de lemn din sec. 16, aflată în cimitirul comun al satelor Făraoani și Valea Mare.

Ilustrația nr.2.: Crucea de lemn al cantorului fărăoan Petrás Mihály (1732–1793)

Ilustrația nr 3.: Crucea de lemn al cantorului fărăoan Petrás Ferenc (1775–1843)

Ilustrația nr 4.:Registrul matricol de decese al ordinului minorit maghiar (Liber Defunctorum) început în anul 1881

Ilustrațiile nr. 5-6: Necrologul din 7 martie 1887 al lui Petrás Incze János în registrul matricol de decese al ordinului minorit maghiar

Ilustrația nr. 7.: Jurnalul din sec. 19. al casei ordinului minorit Canta

⁵⁰

Autorul statuii este sculptorul din Ungaria și etnograful ceangău, Csoma Gergely.

Ilustrațiile nr. 8-9.: Nota din jurnal din 26 apr. 1839 care ne înștiințează despre plecarea în Moldova

Ilustrația nr. 10.: Nota din jurnal în care este vorba despre vizita în Canta din februarie 1842

Ilustrația nr.11.: Cele două pagini scrise de el în registrul matricol din 1886 al căsătoriilor din Cleja

Ilustrația nr.12.: Ultima notă din 26 iulie 1886 scrisă de el în registrul matricol al căsătoriilor din Cleja

Ilustrația nr. 13.: Domenicus Miglioratti la 14 sept 1886 declară vacant plebania din Cleja

Ilustrația nr. 14.: Capela din cimitirul Cleja, unde zac osemintele lui Petrás Incze János

Ilustrația nr. 15.: Inscripție pe peretele exterior al capelei din cimitirul Cleja

Ilustrația nr. 16.: Statuia lui Petrás Incze János în cimitirul Sfântul Francisc din Cleja. Sculptorul: Csoma Gergely

Ilustrația nr. 17.: Pagina de titlu al registrului matricol clejan din anul 1870, aflat în Arhiva Județeană din Bacău, nr. de inventar: 1828.

Ilustrația nr. 18.: În registrului matricol clejan din anul 1870 sub ultimul număr de ordine, cel 336 sunt înșirate persoanele aparținătoare plebaniei, printre ele și dânsul